

*Мандриченко Ж. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри кримінального процесу**Національного університету «Одеська юридична академія»*

АДМІНІСТРАТИВНА АКСІОЛОГІЯ: ЩОДО ПИТАННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ

Анотація. Стаття є внеском у науковий дискурс, спрямований на формування цілісної концепції адміністративної аксіології в українській юридичній літературі. Метою статті є обґрунтування того, що періодизація становлення адміністративної аксіології в Україні є недоцільною.

Під час аналізу підходу, що пропонується в українській юридичній літературі для періодизації генезису конституційної аксіології стає очевидним, що його застосування для адміністративної аксіології має свої обмеження. Хоча спроби класифікації історичних етапів можуть допомогти в структуруванні та розумінні еволюції наукових досліджень, вони також можуть призвести до спрощення та недооцінки складності та різноманітності історичного досвіду.

Це є особливо важливим у випадку адміністративної аксіології, де поняття та практика щодо цінностей публічного управління (адміністрування) можуть значно варіюватися залежно від політичних, соціокультурних та інших факторів. Варто підкреслити, що з огляду на це важливо уникати занадто жорсткої періодизації. Замість того, щоб шукати точні рамки часу, краще підходити до минулого з різних кутів зору, враховуючи конкретні тенденції, прогрес і виклики, що впливали на розвиток адміністративної аксіології.

Відповідно, при аргументації сформульованої тези було продемонстровано, що, хоча генеза аксіології може бути цікавою для істориків, вона менш цікава для правознавців. Кожного разу, коли змінюється форма правління, державний устрій або режим у країні, з'являються нові цінності, які змінюють систему і її ієрархію. Варто додати, що система цінностей суттєво змінюється при внесенні змін до Конституції України (прикладом можуть слугувати зміни у Преамбулі, які впроваджують євростандарти та європейські цінності). При цьому самі назви цінностей можуть залишатися незмінними, але їхній зміст значно переглядається і адаптується під сучасні умови, а також змінюється і їхня ієрархія.

Перспективи подальших творчих розвідок у цьому напрямі полягають в тому, щоб виходити з того, що дослідження адміністративної аксіології в контексті її еволюції вимагає від вчених уникати статичних уявлень про цінності і розглядати їх як динамічну систему, що постійно змінюється під впливом політичних, соціокультурних і правових змін.

Ключові слова: адміністративна аксіологія, правова аксіологія, аксіологія права, конституційна аксіологія, періодизація, історичний розвиток, періоди становлення.

Постановка проблеми. У сучасній українській юридичній літературі доволі небагато публікацій присвячено питанням адміністративної аксіології.

Тим не менш, дослідження адміністративної аксіології є актуальними в Україні з кількох причин.

Насамперед, це постійний пошук національної моделі організації органів публічної влади. Так, Україна здійснює тривалі реформи в сфері державного управління, поєднуючи їх з муніципальною реформою (включаючи децентралізацію публічної влади). Адміністративна аксіологія допомагає зрозуміти цінності та принципи, які мають лежати в основі цих реформ.

Надалі, це практична реалізація принципу верховенства права. У контексті євроінтеграційних процесів Україна зобов'язана дотримуватися європейських стандартів у сфері права та публічного управління. Дослідження адміністративної аксіології допомагає визначити, як принцип верховенства права та його складові можуть бути інтегровані в адміністративні практики.

Крім того, це також і боротьба з корупцією. Однією з ключових проблем в Україні є високий рівень корупції. Адміністративна аксіологія аналізує етичні та моральні аспекти публічного управління, що може сприяти формуванню антикорупційних стратегій.

Стан дослідження. Вище вже згадувалось про те, що питання адміністративної аксіології в українській юридичній літературі залишаються малодослідженими. На сучасному етапі з цього питання наявні лише поодинокі фрагменти наукових статей (дивись, наприклад, [1–2]). Також при написанні статті аналізувалися аксіологічні розробки фахівців з інших галузей права (дивись, наприклад, [3–7]).

Ця стаття є внеском у науковий дискурс, спрямований на формування цілісної концепції адміністративної аксіології в українській юридичній літературі.

Метою статті є обґрунтування того, що періодизація становлення адміністративної аксіології в Україні є недоцільною.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб звернутися до витоків адміністративної аксіології, було проаналізовано наявні в українській юридичній літературі дослідження з цього питання. На підставі цього аналізу слід резюмувати, що поки що увагу фахівців з адміністративного права ці питання не привертали. Відсутність системних досліджень у цій галузі свідчить про необхідність нових підходів та більш глибокого аналізу. Тому, для аргументації нашої тези застосовується метод аналогії, та досліджено відповідні узагальнення фахівців з конституційного права України. Це дозволяє використати напрацювання конституційного права для розробки основ адміністративної аксіології, що, в свою чергу, сприятиме розвитку цієї важливої галузі права.

Дослідницею М.І. Салей у процесі проведення комплексного аналізу конституційної аксіології було «виокремлено етапи генезису конституційної аксіології: 1) передісторія конституційної аксіології (від античності до кінця XVIII ст.);

2) розвиток конституційної аксіології у межах правової аксіології (XIX ст.); 3) системне формування конституційної аксіології як напрямку науки конституційного права та ціннісної основи конституціоналізму (30-ті рр. XX ст. – теперішній час)» [7, с. 12]. Це узагальнення та пропозиція викликають низку зауважень щодо кожного з періодів зокрема та щодо доцільності цієї періодизації у цілому.

Перший період-етап генезису конституційної аксіології, який М.І. Салей назвала «передісторія конституційної аксіології (від античності до кінця XVIII ст.)» [7, с. 12]. З одного боку, називати етап генезису конституційної аксіології «передісторією конституційної аксіології (від античності до кінця XVIII ст.)», як це зробила М.І. Салей, цілком коректно. Такий підхід дозволяє окреслити історичні рамки та контекст формування і розвитку основних ідей, які вплинули на становлення конституційної аксіології. Використання терміну «передісторія» в цьому контексті підкреслює важливість ранніх ідей та концепцій, що стали основою для подальшого розвитку цієї галузі.

З іншого боку, виділяти період «передісторії конституційної аксіології (від античності до кінця XVIII ст.)» як окремих етап генезису може бути недоцільно з кількох причин.

По-перше, поняття «передісторія» у цьому контексті може бути занадто широким і аморфним, оскільки охоплює величезний період часу з різними історичними, соціальними та політичними умовами, які важко інтегрувати в єдину теоретичну рамку (власне, це навряд чи вдалось авторці при характеристиці цього періоду – вона характеризує праці окремих відомих філософів та юристів, але не називає критерії їхнього відбору для свого дисертаційного дослідження).

По-друге, аксіологічні ідеї античності та середньовіччя суттєво відрізняються від ідей Просвітництва XVIII століття. Кожен із цих періодів має свої унікальні характеристики та внесок у розвиток правової та політичної думки, що потребує окремого детального вивчення та аналізу (знов-таки, окремим періодам – а також і авторам, і творам – присвячені окремі монографічні дослідження).

По-третє, такий підхід може створювати враження безперервного та однорідного розвитку ідей конституційної аксіології, що не відповідає історичній реальності. Ідеї та концепції, які виникли в античності, часто були переосмислені та трансформовані в нових історичних умовах, ігноруючи цей процес, ми можемо спростити та викривити реальну картину розвитку конституційної аксіології. В аналізований період не було конституцій в їх сучасному розумінні, відповідно, не існувало і галузі конституційного права.

Виходячи з цього, можна резюмувати: виділяти цей період при аналізі адміністративної аксіології навряд чи має сенс. Скоріше, протягом цього періоду вся аксіологія права розвивалась у цілому, без чіткого поділу на окремі галузі, такі як конституційне чи адміністративне право. У той час не існувало конституцій у їхньому сучасному розумінні, а також окремої галузі конституційного права. Це робить виділення такого періоду для адміністративної аксіології ще менш обґрунтованим, адже правові ідеї того часу формувались та розвивались у більш загальному контексті правової філософії та аксіології.

М.І. Салей запропонувала уважати, що другим періодом-етапом генезису конституційної аксіології є «розвиток конституційної аксіології у межах правової аксіології (XIX ст.)» [7, с. 12]. Ця пропозиція викликає декілька критичних зауважень.

По-перше, розгляд конституційної аксіології як окремої гілки правової аксіології в XIX столітті може бути спірним. У той період конституційна аксіологія лише починала формуватися як самостійна галузь знань, і багато аспектів правової теорії та філософії ще не мали чітких меж і класифікацій. Розвиток аксіології права, включаючи конституційну, був загальним процесом, де різні напрями правової думки впливали один на одного та формувалися в єдиному історичному та правовому контексті.

По-друге, XIX століття було епохою значних змін у політичних і правових науках. Ці зміни відображали поточну реальність – адже саме у цей період відбувалися бурхливі політичні реформи і трансформації, що впливали на формування правових цінностей і принципів (знаходили своє юридичне закріплення результати буржуазних революцій, формувались нові покоління прав людини тощо). Втім, говорити про розвиток саме конституційної аксіології у вузькому сенсі в цьому періоді може бути передчасним. Багато фундаментальних ідей і принципів конституційного права ще не були систематизовані і оформлені в рамках окремої аксіологічної концепції.

По-третє, «влиття» конституційної аксіології в загальну правову аксіологію може призводити до втрати специфіки та унікальності конституційних цінностей і принципів. Важливо враховувати, що конституційна аксіологія, як окрема дисципліна, потребує більш точного визначення своїх меж та об'єктів дослідження.

Загалом, пропозиція М.І. Салей виділити цей період як окремих етап розвитку конституційної аксіології є цікавою, але потребує додаткових уточнень та аргументації. Варто також розглянути можливість аналізу цього періоду в контексті загального розвитку правової аксіології, враховуючи взаємозв'язок і взаємовплив різних правових концепцій і теорій.

Виділяти період «розвитку конституційної аксіології у межах правової аксіології (XIX ст.)» для адміністративної аксіології може бути сумнівним з кількох причин, які здебільшого «перекликаються» з зазначеними вище при аналізі цього періоду розвитку конституційної аксіології.

По-перше, в XIX столітті адміністративне право тільки починало формуватися як окрема галузь права. Основні аксіологічні засади адміністративного права ще не були чітко визначені та систематизовані. У цей період правова аксіологія розвивалася загалом, без чіткого розмежування на галузеві, у т.ч. на конституційну та адміністративну аксіології.

По-друге, виділення такого періоду може призвести до штучного спрощення історичного розвитку адміністративного права. Важливо враховувати, що аксіологічні основи адміністративного права формувалися поступово, під впливом різних історичних, соціальних та політичних факторів, і тому потребують більш детального та диференційованого підходу.

По-третє, специфіка адміністративного права та його аксіологічних засад суттєво відрізняється від конституційного права. Конституційна аксіологія зосереджується на основних цінностях і принципах, що лежать в основі конституційного устрою, таких як верховенство права, права людини та демократія. Натомість адміністративна аксіологія фокусується на цінностях, що визначають відносини між державою та її громадянами в контексті адміністративного управління, таких як ефективність, прозорість та підзвітність. Відповідні цінності у той період знаходились у процесі свого правового оформ-

лення, а тому фактично з цієї точки зору більш справедливим було б вести мову про те, що для адміністративної аксіології ще тривав перший період (з числа трьох запропонованих М.І. Салей).

З огляду на вищезазначене, виділення цього періоду для адміністративної аксіології може бути недоцільним. Більш коректним було б розглянути розвиток адміністративної аксіології у цей час у контексті загального розвитку правової аксіології, враховуючи специфіку та особливості кожного історичного періоду.

Нарешті, М.І. Салей запропонувала уважати, що третім періодом-етапом генезису конституційної аксіології є системне формування конституційної аксіології як напряму науки конституційного права та ціннісної основи конституціоналізму (30-ті рр. XX ст. – теперішній час)» [7, с. 12]. Ця пропозиція відкриває можливість для критичного аналізу з декількох позицій.

По-перше, хоча XX століття і дійсно стало періодом значних теоретичних розв'язків у галузі конституційного права та конституційної аксіології, необхідно розглядати, чи є можливим чітко визначення цього періоду як окремого етапу в генезисі конституційної аксіології. Становлення конституційної аксіології було складним і тривалим процесом, який включав в себе вплив різних національних та міжнародних юридичних традицій, а також реакцію на значні політичні та соціальні зміни у світі.

По-друге, зазначений період включає сучасний час, коли конституційна аксіологія продовжує розвиватися і адаптуватися до нових викликів та завдань, зокрема в контексті глобалізації, цифровізації та змін у на політичній карті світу. Тому важливо уникати статичних підходів і розглядати конституційну аксіологію як динамічне явище, що змінюється з часом і за умовами. А тому охоплювати настільки значний проміжок часу може бути недоцільним.

По-третє, у своєму монографічному дослідженні М.І. Салей сформулювала, що «особливе значення для розвитку конституційної аксіології та її впровадження у конституційну дійсність мають наукові напрацювання радянської доби, які заклали фундамент для становлення та розвитку сучасного українського конституціоналізму. Зокрема, як приклад, можна навести роботи С. Алексєєва, Ю. Демідова, В. Кудрявцева, П. Рабіновича, який обґрунтував потребностний підхід як основу аксіолого-правових досліджень, В. Тугарінова, який вивчав роль ціннісного підходу в методологічному аспекті, Ф. Фаткуліна і Л. Чулюкіна та ін. У цих працях уперше в радянській науці було обґрунтовано можливість і допустимість ціннісного підходу до права» [7, с. 24]. Включення радянського періоду до складу сучасного періоду розвитку української конституційної аксіології – з цим навряд чи можна з цим погодитись.

Варто підкреслити, що на сучасному етапі в незалежній Україні недоцільно спиратися на праці дослідників-правознавців радянського періоду (чи то мова йде про конституційне право, чи про адміністративне право, чи про інші галузі права) через кілька ключових причин.

Слід почати з того, що підходи та методологія, що були розроблені в радянській добі, часто були утворені в умовах ідеологічного контролю та відповідали провідній політичній доктрині того часу – комунізму. Вони можуть бути неприйнятними для сучасного правового середовища, яке ґрунтується на прин-

ципах демократії, верховенства права, пріоритету прав людини, а також і на умові існування ринкової економіки.

Крім того, в радянській науці підхід до права часто був доктринальним і ідеологізованим, не залишаючи достатнього простору для критичного аналізу та інноваційних підходів, які потрібні для сучасного правового розвитку. Існувала цензура, та публікувались лише ті праці, які її успішно «проходили».

Нарешті, поняття і цінності, що виокремлюються в радянських юридичних дослідженнях, можуть не відповідати сучасним потребам та викликам українського суспільства, яке стрімко змінюється після отримання незалежності.

Отже у підсумку, хоча пропозиція М.І. Салей стосується важливого етапу в розвитку конституційної аксіології, вона потребує подальшого детального аналізу та обґрунтування, щоб з'ясувати її роль та місце в загальному контексті генезису цієї науки.

Варто розглянути, чи доцільно виділяти цей (третій, сучасний) період для адміністративної аксіології. При цьому слід взяти до уваги наведені вище аргументи щодо відсутності переконливого обґрунтування на підтримку виділення цього періоду в конституційній аксіології. Насамперед, не спиратися на праці радянських юристів – дослідників – це особливо важливо для адміністративного права, оскільки при розробці адміністративної аксіології, яка зосереджується на цінностях та принципах публічного управління, не варто спиратися на праці радянського періоду. Історичні підходи та концепції радянської доби не відображають сучасні реалії та виклики адміністративного права, і можуть ускладнити адекватне розуміння сучасних адміністративних процесів та їх правового регулювання. А отже, навряд чи є доцільним виділення цього третього періоду при дослідженні адміністративної аксіології у цілому.

Відсутність доцільності виділення кожного з запропонованих для конституційної аксіології періодів розвитку в адміністративно-аксіологічних дослідженнях робить недоцільним формулювання періодизації генезису адміністративної аксіології в Україні.

Висновки. Під час аналізу підходу, що пропонується в українській юридичній літературі для періодизації генезису конституційної аксіології стає очевидним, що його застосування для адміністративної аксіології має свої обмеження. Хоча спроби класифікації історичних етапів можуть допомогти в структуруванні та розумінні еволюції наукових досліджень, вони також можуть призвести до спрощення та недооцінки складності та різноманітності історичного досвіду.

Це є особливо важливим у випадку адміністративної аксіології, де поняття та практика щодо цінностей публічного управління (адміністрування) можуть значно варіюватися залежно від політичних, соціокультурних та інших факторів. Варто підкреслити, що з огляду на це важливо уникати занадто жорсткої періодизації. Замість того, щоб шукати точні рамки часу, краще підходити до минулого з різних кутів зору, враховуючи конкретні тенденції, прогрес і виклики, що впливали на розвиток адміністративної аксіології.

Відповідно, при аргументації сформульованої тези було продемонстровано, що, хоча генеза аксіології може бути цікавою для істориків, вона менш цікава для правознавців. Кожного разу, коли змінюється форма правління, державний устрій або режим у країні, з'являються нові цінності, які змінюють систему і її ієрархію. Варто додати, що система цінностей суттєво змінюється при внесенні змін до Конституції України

(прикладом можуть слугувати зміни у Преамбулі, які впроваджують євростандарти та європейські цінності). При цьому самі назви цінностей можуть залишатися незмінними, але їхній зміст значно переглядається і адаптується під сучасні умови, а також змінюється і їхня ієрархія.

Перспективи подальших творчих розвідок у цьому напрямі полягають в тому, щоб виходити з того, що дослідження адміністративної аксіології в контексті її еволюції вимагає від вчених уникати статичних уявлень про цінності і розглядати їх як динамічну систему, що постійно змінюється під впливом політичних, соціокультурних і правових змін.

Література:

1. Легеза Ю.О. Права дитини в інформаційному цифровому просторі. *Law. State. Technology*. 2021. № 3. С. 79–83.
2. Легеза Ю.О. Адміністративно-правове забезпечення безпеки ведення публічних інформаційних сервісів як складова національної безпеки України. Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. Р. 6–21.
3. Мішина Н.В. Органи самоорганізації населення та середовище проживання. *Державне управління: теорія та практика*. 2006. № 2. URL: <http://www.academy.kiev.ua/ej4/txts/REGIONAL-NE/06mnnvnjs.pdf>.
4. Mishyna N. V. Doctrine of separation of powers at the local government level: the Ukrainian experience. *Молодий вчений*. 2015. № 12.1. С. 97–101.
5. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 24–27.
6. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 135–138.
7. Салей М.І. Конституційна аксіологія в сучасній Україні: науково-практична парадигма : дис. ... канд. юрид наук. Одеса, 2017. 215 с.

Mandrychenko Zh. Administrative axiology: on the issue of periodisation of formation

Summary. The article is a contribution to the scientific discourse aimed at forming a holistic concept

of administrative axiology in the Ukrainian legal literature. The purpose of the article is to substantiate that periodisation of the development of administrative axiology in Ukraine is inappropriate.

When analysing the approach proposed in the Ukrainian legal literature to periodise the genesis of constitutional axiology, it becomes apparent that its application to administrative axiology has its limitations. While attempts to classify historical stages can help in structuring and understanding the evolution of scientific research, they can also lead to simplification and underestimation of the complexity and diversity of historical experience.

This is especially important in the case of administrative axiology, where concepts and practices regarding the values of public administration can vary considerably depending on political, socio-cultural and other factors. It is worth emphasising that, in this context, it is important to avoid too rigid a periodisation. Instead of looking for a precise time frame, it is better to approach the past from different perspectives, taking into account specific trends, progress and challenges that have influenced the development of administrative axiology.

Accordingly, in the course of argumentation of the thesis, it was demonstrated that, although the genesis of axiology may be interesting for historians, it is less interesting for legal scholars. Every time the form of government, state system or regime in a country change, new values emerge that change the system and its hierarchy. It is worth adding that the system of values changes significantly when the Constitution of Ukraine is amended (an example is the changes to the Preamble that introduce European standards and European values). At the same time, the names of the values themselves may remain unchanged, but their content is significantly revised and adapted to modern conditions, and their hierarchy changes.

Prospects for further creative research in this area are to proceed from the fact that the study of administrative axiology in the context of its evolution requires scholars to avoid static ideas about values and to consider them as a dynamic system which is constantly changing under the influence of political, socio-cultural and legal changes.

Key words: administrative axiology, legal axiology, axiology of law, constitutional axiology, periodisation, historical development, periods of formation.